

tinere statuat; imò in *Jerem. l. 4. c. 22. opp. t. 4. col. 987. ed. Vallarsii Veron.* quidquid regibus in Scriptura, id & Sacerdotibus datum ostendit. Denique Bernardus *de Consider. ad Eug. l. 1. c. 6. col. 417. ed. Paris. Mabillon*, inquit: *stetisse denique lego Apostolos judicandos, sedisse judicantes non lego*; non ut judiciariam Ecclesiæ potestatem adimat, sed ut reprehendat eos, qui neglectis illis, quæ potiora sunt, judicandi studio rapiuntur. Atque ad hæc fere revocari omnia possunt Patrum loca, quæ contra judiciariam Ecclesiæ potestatem opponuntur.

(2) Confer ea, quæ paulo ante diximus de legibus à Constantino, Theodosio, & Arcadio, ac Marciano latis. His vero adde leges Constantii ac Theodosii, quæ sunt *L. 12. & L. 47. cod. Theod. de Episc. & cleric.*, tum Justiniani *Novellam 76.*, quæ ad Monachos pertinet, qui tantum Episcopali judicio subduntur, præterea leges, quas à Theoderico licet Gotho, & Ariano editas memorat Cassiodorus *Var. l. 1. Ep. 9. p. 7. tom. 1. ed. Rotomag. 1679.* Quod si aliquando clericos ad laicos magistratus ivisse, memorix proditum est, id quidem aut per vim, & injuriam factum est, aut factum à clericis audacibus, & protervis, qui se despiciere impune putabant posse ecclesiastici judicis imperium, aut interdum etiam ab ipsis Ecclesiæ magistratibus, ut civilis quoque magistratus imperio homines in officio continerentur, eorumque sententiæ exitum haberent faciliorem. Atque huc referenda sunt exempla universa, quæ de hoc rerum genere ex ecclesiastica historia desumi possunt.

(3) Huc spectat Lex Constantini, cujus feci paulo ante mentionem, quæque extat in Codice Theodosiano *de Episcop. jud.*, præterea *L. 8. & 9. Cod. de Episcop. audien.* Repete etiam ea, quæ paulo ante de Augustino, deque Ambrosio dicta sunt.

§. XXIV. Nam Ecclesiæ potestas, atque judicium tantum pertinet ad res sacras, ac divinas, atque ad personas clericorum, qui non nisi Ecclesiæ imperio subiciuntur. In controversiis laicorum mere civilibus, atque profanis nullæ sunt Ecclesiæ partes, sed eæ tantum spectant ad judicium, potestatemque laici Magistratus, cujus imperio illi, tamquam reipublice cives, subesse debent. Quare Ecclesia, cui nulla in his rebus jurisdictio est, eam exercere non potest, nisi acquirat consensu litigantium, & auctoritate Principis, qui civili reipublicæ imperat.

§. XXV. Atque intra hos quidem fines, & leges utraque respublica suam semper exercuit potestatem, ec-

clesiastica in rebus sacris, & divinis, negotiisque clericorum, civilis in omnibus laicorum controversiis, quæ spiritualia non attingunt. Initio ecclesiæ judicia minoribus solemnitatibus acta fuisse videntur, ut celerius expedirentur. Hinc sæpe *ecclesiasticum* judicium *forensi* opponitur (1), quoniam ab illo procul aberant tricæ, & ambages, quæ forensem concertationem implicabant. Satis erat esse actorem, qui petitionem proponeret, reum, qui excluderet, judicem, qui rem nosceret, & sententiam ferret, ut omnis rei ratio conclusa haberetur. Non deerat quidem, quæ ex jure naturæ procedit, citatio rei, non deerat legitimi probationum exquirendarum modi, neque cetera opportuna remedia; sed judicium sine tot solemnitatibus, quas civiles leges invexerant, celeriter expediebatur.

(1) Ecclesiasticum judicium à forensi distinguunt S. Augustinus *ad Bonifac. l. 3. c. 5. opp. t. 10. col. 456. ed. Ven. cit.*, S. Leo M. *Ep. 2. ad Rustic. Narbonen. Inquis. X. col. 1424. t. 1. ed. Balzerin. 1753.* aliique complures. Sed hi omnes distinctionem hanc inter utrumque judicium adhibent, non quod ecclesiasticum verum non esset judicium; sed quod celerius, quam forense expediebatur, neque in eo tricæ, ambagesque forenses obtinebant.

§. XXVI. Denique aucto litium numero, commodius visum est in judiciis ecclesiasticis certum ordinem, formamque constituere, atque in iis quasdam adhibere solemnitates, quæ partim à Jure civili desumptæ, partim ab Ecclesiasticis primum legibus constitutæ sunt. In primis autem Romani Pontifices ea de re laborarunt, proposita judiciorum methodo, quæ neque importuna brevitate officeret veritati, neque copia multiplici, & operosa solemnitatum, ac formularum litigantes irretiret. Quam hæc methodus apta, & concinna sit, & quantum ei præstet, quæ à Jure civili procedit, omnes facile intellexerunt; ideoque illa summo omnium consensu etiam in foro civili ubique recepta est.

TITULUS II.

De judiciis & eorum divisione.

I. Judicium quid? Judex ordinarius, & delegatus.	V. Judicium ecclesiasticum, & sæculare.
II. Quis delegatum judicem constituat?	VI. Judicium possessorium, & petitorium.
III. Causæ notio, & mixtum imperium.	VII. Ordinarium, & summarium.
IV. Jurisdictio contentiosa, & voluntaria.	VIII. Civile, & criminale.
	IX. Judiciorum ordo.

§. I.

Judicium vocamus ipsam causæ disceptationem, quæ in jure fit, quæque constare debet quatuor præsertim rebus, actore, reo, judice, & causa (1). Actor ille est, qui prior in judicium venit aliquid petiturus; reus, qui ab actore in jus vocatur, & à quo petitur; causa est ipsum quod petitur, & quod materiam judicio præbet; judex autem ille est, coram quo disputamus, & cujus decreto res absolvenda, ac definienda est. Hic si jure sui magistratus cognoscendarum, finiendarumque controversiarum habeat potestatem, Judex ordinarius, si non propriam, ac suam habeat, sed ab alio mandatam, & commissam, delegatus appellatur. De utroque duo sunt tituli in Decretalibus.

(1) *Cap. 10. de Verbor. signific.*

§. II. Mandat hanc potestatem ordinarius judex, qui eam suo jure habet, & mandat utiliter, non omnibus sine delectu, sed illis qui iudices dari possunt (1). Qui non propriam, & suam habet jurisdictionem, sed ab alio mandatam, is eam alteri mandare non potest (2); nisi procedat ab ipso Principe, cujus delegatus alterum recte delegat (3).

(1) *L. 2. & 4. ff. de Offic. ejus cui mandat. jurisd. L. 5. ff.*

de Jurisd. Confer Donellum de Jur. civil. l. 17. c. 8. §. 2. & 5. opp. t. 4. col. 1117. & 1128. ed. Luca 1764.

(2) *L. ult. ff. de Offic. ejus, cap. 62. de Appellat.*

(3) *L. 5. Cod. de Judic., cap. 28. de Offic. & potest. delegat.*

§. III. Præter judicandi potestatem, quam notionem dicimus, inest etiam in judice jurisdictionis, & jus modicæ coercionis, per quam sui munus officii exsequi, ac tueri possit, atque in eos, qui parere recusant, animadvertat. Modica hæc coercitio mixtum imperium dicitur (1), quod semper jurisdictioni, sed non semper judicandi potestati cohæret (2). Sunt enim Judices, qui solam habent notionem, non item jurisdictionem; & hi tantum rem controversam cognoscunt, atque definiunt, imperium, quo sententiam exequantur adjunctum non habent, ac proprie non jus dicere, sed judicare dicuntur (3).

(1) Mixtum imperium dicitur, quod jurisdictioni admixtum est, ab eaque separari non potest *L. 1. in fin. ff. de Offic. ejus cui mand. est jurisd., L. 3. ff. de Jurisdic.* Frustra enim Magistratus causam cognosceret, atque aliquid decerneret, si non posset exequi sententiam, suæque jurisdictioni parere recusantes coercere. Itaque verissime Paulus in *L. ult. de Offic. ejus cui mand.* inquit, sine modica coercionis nullam esse jurisdictionem, quoniam hæc sine illa expediri, atque explicari non potest; & huc spectat Innocentius III. in *cap. 28. de Offic. & potest. delegat.* Consule Averanum *Interpr. jur. l. 1. c. 4. t. 1. p. 23. ed. Lugdun. Batav. 1753.* Donellum *de Jur. civil. l. 17. c. 6. §. 6. opp. t. 4. p. 1088. ed. Luca,* & Scipionem Gentilem *de Jurisdic. l. 1. c. 4. & 5. opp. t. 3. p. 7. et seq. ed. Neapol. 1764.* Varia autem sunt modicæ coercionis genera, quæ, præter ceteros, diligenter explicat Scipio Gentilis *l. cit. c. 6. seq. p. 11. et seq.*

(2) *L. 5. ff. de Re judic.*

(3) *L. 4. §. ult. ff. de Interrogat. action., L. 57. ff. de Re judic. Consule Averanum l. cit. c. 5., & Scipionem Gentilem de Jurisdic. l. 1. c. 28. opp. t. 3. p. 82. ed. Neap. 1764.*

§. IV. Est autem jurisdictionis vel voluntaria, vel contentiosa (1); illa ex re appellata, quæ in volentes exercetur, ut fit in adoptionibus in mulierum, minorumve contractibus, in ceteris generis ejusdem. Cuncta hæc

geruntur extra iudicium, atque inter volentes, & à Magistratu confirmantur, ut eorum rata firma auctoritas sit (2). Contentiosa iurisdictio ex re item dicta in invitos, & contententes exercetur, eique locus est in iudiciis, quæ in invitos redduntur, & utriusque litigantis contentionem, & disceptationem habent de re controversa.

(1) Hugo Donellus *l. cit. c. 8. §. 7. p. 1124.* adjicit etiam mixtam, vel intermediam jurisdictionem, quæ in dandis tutoribus, aut curatoribus versatur; sed tertium hoc jurisdictionis genus inutile esse, observat Scipio Gentilis *l. cit. c. 18. p. 43.*

(2) Ex iis vero quædam sunt, quæ solam Magistratus auctoritatem, & approbationem, quædam, quæ permissum causa cognita, & uno verbo Magistratus decretum postulant. Cuncta explicat Donellus *l. c. §. 9. p. 1126.*

§. V. Iudiciorum summa divisio est, ut alia ecclesiastica, alia sæcularia sint. Ecclesiasticum iudicium agitur in foro Ecclesiæ, & in eo quæritur de causis ecclesiasticis, sive quod hæc natura sua ecclesiasticæ sunt, sive quod sunt causæ clericorum. Sæculare iudicium est, in quo de rebus mere temporalibus coram laico iudice disputatur. Utraque iudicia multifariam dividuntur, & primo quidem in possessoria, ac petitoria.

§. VI. Possessorium iudicium est, in quo de sola possessione, aut quasi possessione quæritur, sive adipiscenda, sive retinenda, sive recuperanda. Possessio est rerum corporalium, quasi possessio incorporalium. **Petitorium**, quod *dominii litem* Jurisconsultus (1) appellat, est, in quo de proprietate, vel de alio jure seorsim à possessione disputamus. Nam proprietatis nihil commune habet cum possessione (2); licet interdum majores quidam iudices utramque conjungant. Separata autem de possessione quæstio illud efficit, ut eo finito iudicio, atque uni data possessione, victus debeat in petitorio iudicio jus suum ostendere, quod nisi præstiterit, res manebit apud possessorem (3).

(1) *L. 18. ff. de Usuris.*

(2) *L. 12. ff. de Acquiren. possess.*

(3) §. 4. *Instit. de Interdict.*

§. VII. Dividuntur etiam iudicia in ordinaria, quæ & solemnia, atque in summaria, quæ & extraordinaria appellantur. Ordinaria sunt, in quibus acta omnia, & solemnia quæ in iudiciis leges prescribunt, observantur, tum in iis, quæ intimam iudicii naturam, tum in iis, quæ solemnitates attingunt. Summaria iudicia sunt in quibus multiplices illæ solemnitates omittuntur, eaque tantum servantur, quæ sunt ad iudicii naturam, hoc est ad noscendam veritatem necessaria (1).

(1) Hæc quidem à Jure Civili, & Canonico divisio, iudiciorum traditur. Sed Pragmatici in foro iudicia dividunt in ordinaria, summaria, summarissima, executiva. Et summaria quidem, atque ordinaria iudicia in iis, quæ ad ordinem pertinent, apud nos fori usque fere inter se conveniunt.

§. VIII. Denique iudicia alia sunt civilia, alia criminalia, quoniam omnia vel distrahendarum controversiarum, vel malefactorum puniendorum causa reperta sunt. Civilia pertinent ad privatorum controversias diducendas, criminalia vero crimina persequuntur, pœnasque irrogant vindices sceleris, & violatæ publicæ tranquillitatis.

§. IX. Iudiciales disceptationes ordine noscendæ, expediendæque sunt; quoniam ex inordinata rerum ratione oritur confusio, quæ jura potius obscurat, quam explicat litigantium. Ordo hic iudicium etiam dicitur, & passim processus appellatur. Est autem compositio rerum aptis, & accomodatis locis, ut procul sit confusio, & perturbatio, noscatur veritas, ac suum cuique tribuatur. Et sane iudiciarius ordo à legibus est constitutus, quem iudicem ita dirigere, & moderari oportet, ut litigantes in recta justitiæ semita insistant (1); qua in re nihil pro arbitrio, sed omnia canonum, legumque auctoritate agenda sunt.

(1) *Cap. 19. de Judic., cap. 22. de Accusation.*

TITULUS III.

De procuratoribus.

I. Quis Procurator? Plures Procuratorum species.	tur?
II. Tam unus, quam plures Procuratores constituuntur.	V. Quomodo officium procuratoris exspiret?
III. Qui procuratores esse possint?	VI. Syndici Universitatum procuratores sunt.
IV. In quibus causis adhibeantur?	VII. In quibus syndici differant à procuratoribus privatorum?

§. I.

Judicia aut per nosmetipsos, aut per procuratores exercemus. Procurator, quem *alieni juris vicarium* eleganter Cicero appellat (1), ab Ulpiano definitur, qui aliena negotia mandato domini administrat (2). Constituitur vel ut certum negotium expediat, vel ut omnia gerat, & curet; hic generalis, ille autem specialis appellatur. Rursus procurator judicialis est, si alienam litem judicio persequitur, extrajudicialis, si aliena negotia extra judicium conficit. Generalis procurator tum judicialibus, tum extrajudicialibus rebus præpositus intelligitur, non tamen iis, quæ speciale mandatum requirunt (3). Datus autem cum libera administratione omnia fere potest, quæ ipse dominus, & ideo quamquam donare nequeat (4), tamen res domini alienare potest, non solum cum id necessitas, sed etiam cum utilitas mandantis postulat (5). Sine hac libera administrationis potestate generalis procurator recte distrahit tantum fructus, & cetera, quæ facile corrumpuntur (6).

(1) Cicero *pro A Cæcina* n. 20. *opp. t. 4. p. 629. ed. Genevæ 1744.*

(2) *L. 1. ff. de Procurat.*

(3) *Cap. 5. de Procurat. in 6.*

(4) Donare enim potius est perdere, quam administrare *L. 28. §. ult. ff. de Pactis, L. 7. §. 3. ff. de Donation.*

(5) *L. 60. §. Lucius ff. Mandat., L. 58. ff. de Procurat.,*

L. 9. §. 4. ff. de Acquirend. domin., §. 43. Inst. de Rer. divis.

(1) *L. 63. ff. de Procurator. Confer Voetium in Pandect. l. 3. tit. 3. §. 7.*

§. II. Procurator interdum unus, interdum plures, iique aut conjunctim, aut in solidum constituuntur. Ubi conjunctim, & eodem tempore omnes constituti sunt, alter sine altero nihil agere potest, exceptis causis electionum, postulationum, provissionum, aliorumque ecclesiasticorum negotiorum, in quibus unus ex pluribus admittitur (1); ubi in solidum, potior habebitur qui litis contestatione negotium occupavit, nisi secus mandato cautum sit (2). At procuratore uno primum, deinceps altero constituto prioris mandatum revocatum videtur (3).

(1) *Cap. 6. §. Sane de Procurat. in 6.*

(2) *Cap. 6. mox. laudat.*

(3) *Cap. 14. de Procurat.*

§. III. Omnes autem, qui expresse non prohibentur, procuratores esse possunt. Prohibentur autem expresse eo munere in judicio fungi excommunicati (1); qui etiam in jus vocati per alium respondere debent (2), minores annis vixingintiquinque (3), infames (4), mulieres (5), milites (6), fiscus, respublica, ceteri potentiores, qui adversarium opprimere possunt (7), reus criminis constitutus, nisi se primum purgaverit (8), reipublicæ causa abfuturus (9), monachus, nisi qua agatur monasterii causa idque monasterii præfectus probet (10), Episcopus, & Sacerdotes (11), postremo omnes clerici apud sæculares judices, nisi pro Ecclesiæ suæ, aut propria causa, vel necessitate coacti pro conjunctis, & miserabilibus personis procuratoris officium gerant (12).

(1) *Cap. 13. §. credentes de Heretic., cap. 7. de Probat., cap. 1. de Except. in 6.*

(2) *Cap. 7. de Judic.*

(3) *Cap. 5. §. ult. de Procurat. in 6.*

Tom. III.

(4) *Can. 1. & 2. c. 3. qu. 7.*; cum tamen jure civili Justiniani infamia, nisi manifesta sit, procuratori non obstat §. *ult. Inst. de Except.* sed jam fori civilis usus jus canonicum recepit. Confer Gaillium *l. 1. obst. 43. n. 7. & 8.*, & Gudelinum *de Jur. novis. l. 4. c. 4. n. ult.*

(5) *L. 18. & 21. cod. de Procurator.* Quidam tamen excipiunt casus in *Leg. 41. ff. de Procurat. & in L. 4. cod. eod.* Consule Donnellum *de Jur. civil. l. 18. c. 11. opp. t. 5. ed. Lucæ col. 191. & seq.*, ibique Hilligerum *in Not.*, qui omnes enumerant, quos civiles leges à procuratoris munere repellunt.

(6) *L. 8. §. Veterani ff. de Procurator., L. 7. cod. eod.* Quomodo autem nunc nostris moribus à procuratoris officio milites repellantur, explicat Hilligerus *l. c. not. 3. col. 193.*

(7) *L. 1. & tot. tit. codicis Ne lic. potent. patroc. litig. præst., L. 3. tot. tit. codicis Ne fisc. vel republ. Consule Cujacium in cod. l. 2. tit. 13. opp. t. 2. col. 95. & seq. & observat. l. 8. c. 31. t. 3. col. 195. & 196. ed. Ven. 1578.*

(8) *L. 6. cod. de Procurat.*

(9) *L. 8. §. Procuratorem, & L. 54. ff. de Procurator.*

(10) *Can. 35. c. 16. qu. 1.*

(11) *Can. 3. c. 5. qu. 3., cap. 3. & 4. Ne cleric. vel monach.*

(12) *Cap. 1. & ult. de Postulan., cap. 2. & 4. Ne cleric. vel monach.* Atque hæc quidem vetus est Ecclesiæ disciplina etiam Justiniano probata *Novel. 123. c. 6.*

§. IV. Adhibentur procuratores in causis omnibus, tam sæcularibus, quam ecclesiasticis (1), quin etiam criminalibus, in quibus agitur civiliter, non criminaliter (2). Jure civili mandato, quod solo consensu constat (3), procurator constituitur; sed Jure canonico scripto opus est (4). Quæ jurisprudentia obtinet etiam in foro civili, neque nunc procurator admittitur sine scripto mandato, quamquam de rato cautionem offerat (5). Servatis mandati finibus, quidquid procurator gessit ratum firmum est, sive domino noceat, sive prosit (6).

(1) *Cap. 2. de In integr. restit.*

(2) *Cap. 5. de Procurat., cap. 16. de Accnsatione.* Late hoc argumentum de adhibendis, aut non adhibendis in criminali judicio procuratoribus persequuntur Donellus *de Jur. civil. l. 18. c. 10. §. 8. & seq.* ibique Hilligerus *Not. 5. opp. t. 5. col. 176. & seq.*, & Voetus in *Pandect. l. 3. tit. 3. §. 14. et 15.*

(3) *Instit. l. 3. tit. 23. Paulus Recept. sentent. l. 1. tit. 3. apud Schultigium Jurisprud. vet. ante justinian. t. 1. p. 223. ed. Lipsiæ 1737.*

(4) *Cap. 1. de Procurat.*

(5) Consule Voetum *l. c. §. 10.*

(6) *Cap. 1. cit.*

§. V. Expirat procuratoris officium mutuo consensu (1); mandato à domino revocato, si res integra adhuc sit, quia post litem contestatam procurator liti dominus efficitur, ac non nisi ex justa causa removeri potest, veluti si sit suspectus, aut impeditus, vel morbo teneatur (2); mortuo mandante, cum res est integra (3), re autem non integra expirare mandatum potest, si prælatus, vel alius pro ecclesia, aut beneficio procuratorem constituerint, posteaque ex hac vita migraverint (4); per renunciationem procuratoris justas ob causas factam, aut per ejus obitum, quoniam mandatum ad heredes non transit (5), denique si dominus litem per se agere velit (6).

(1) *L. 24. ff. de Procurat.*

(2) *L. 22. C. de Procurat., L. 17. et seq. ff. eod., cap. 2. eod. in 6.*

(3) *L. 23. C. de Procurat.*

(4) *Cap. 1. et ult. Ne sed. vacan., Clem. ult. de Procurat.*

(5) *L. 27. §. Mortef. Mandat.*

(6) *Cap. 8. de Procurat. in 6.*

§. VI. Procuratores universitatis syndici (1) appellantur; atque hoc inter singulos, interque universitates discrimen est, quod illi regulariter non coguntur procuratorem dare (2), sed universitates, & collegia judicio experiri non possunt, nisi syndicum constituerint (3). Cum enim universitas personæ tantum vices gerat, uti naturaliter consentire nequit (4), ita naturaliter pro se agere, ac semetipsam defendere non potest (5). Accedit quod à cunctis tractata universitatis negotia perpetuo dissensu facile turbarentur, ac supervacaneum visum est, plures à propriis abstrahi negotiis,